

LAZAR URECHIE

Societatea „Transilvania“, a cărei temele s-a pus la 3/15 mai 1867 cu prilejul aniversării a 19 ani de la Marea Adunare Națională de la Blaj a avut un rol remarcabil în formarea unei clase românești de mijloc în Transilvania. Acțiunea în sine și concretizarea ei, reprezintă, fără îndoială, un act de reușită românească.

Inițiată de către fruntași ai revoluției de la 1848, transilvăneni de origine, precum August Treboniu Laurian, Alexandru Papiu Ilarian și Aron Florian, Societatea „Transilvania“ și-a propus să împlinească prin „armele culturii“ unele deziderate naționale nerezolvate în anii revoluției de la 1848—1849. Avind inițial numele de „Constanța“, schimbat apoi, în urma dezbaterilor din 27—28 iunie 1867, în „Societatea Transilvania pentru ajutorarea studenților români din țările de peste Carpați“, ea a fost condusă de către un comitet format din profesori ai Universității din București printre care erau și transilvăneni. Președintele societății a fost ales Papiu Ilarian, iar vicepreședinți V.A. Urechia și Paul Cernătescu.

Cu prilejul adoptării noului nume s-au aprobat statutele și programul societății, al cărei țel era stringerea legăturilor frățești dintre tineretul studios din toate provinciile românești, sprijinindu-se, deocamdată, continuarea studiilor de către studenții români transilvăneni de la academii și universități lipsiți de mijloace materiale¹. Absolvenții se obligau să-și desfășoare activitatea „în partea locului“, fondurile societății fiind realizate din cotizații.

¹ Vezi *Actele Societății „Transilvania“ pentru ajutorul studenților români din Transilvania și părțile ei*, Cartea I, București, 1867, p. 5—7.

La 12 februarie 1878, statutele se modifică, ajutoarele extinzându-se și asupra tinerilor „aplicați la arte, industrie, comerț și meserii“². Pentru a pune în practică acest deziderat, Societatea „Transilvania“ a luat contact cu „Astra“ și cu reuniunile meseriașilor români din Ardeal: „Asociația pentru sprijinirea învățăceilor și sodalilor români meseriași din Brașov“ (înființată în 1868), „Reuniunea sodalilor români din Sibiu“ (înființată în 1867) și „Reuniunea sodalilor români din Cluj“ (înființată în 1871).

Formarea comercianților și meseriașilor români din Transilvania devenise și un imperativ politic, atât pentru consolidarea social-economică a românilor, cât și pentru creșterea numărului alegătorilor români, căci, în virtutea legilor electorale în vigoare, meseriașii erau scutiți de cenzul cerut țăranilor și puteau deveni un sprijin în lupta parlamentară pentru promovarea intereselor românești³. Pe de altă parte, gruparea meseriașilor români în aceste reuniuni reprezenta o piedică în calea deznaționalizării tinerilor români nevoiți să lucreze în atelierele patronilor de alte naționalități⁴. Pornind de la aceste considerente nu este întâmplător faptul că și mișcarea națională românească din vechea Românie a susținut material formarea acestei categorii sociale de mijloc. În acest sens, Societatea „Transilvania“ a stăruit, prin intermediul „Astrei“, pentru formarea unui comitet, compus din trei

² *Ibidem*, 1870—1880, București, 1880, p. 112—125.

³ Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională*, (1848—1881), Ed. științifică, București, 1974, p. 295.

⁴ *Ibidem*, p. 297.

persoane, pentru ținutul Bistriței, care să lucreze „în atingerea scopului“ propus ⁵.

Potrivit noului statut al Societății „Transilvania“ elevii români desemnați să învețe meserii primeau un stipendiu anual de 50 florini v.a., durata studiilor fiind de 3—4 ani. Stipendiile erau acordate prin concurs. Candidatul trebuia să depună comitetului districtual al Societății „Transilvania“ „atestatul de botez“ din care să rezulte că este român, „testimoniul“ școlar, „testimoniul de pauperitate“, atestatul medical din care să reiasă că este sănătos, contractul original încheiat cu maestrul care-l învață meseria precum și declarația părinților prin care aceștia își asumau răspunderea că fii lor își vor însuși meseria pentru care candidează ⁶.

În urma adresei Comitetului Societății din București, datată 28 iunie 1878, la 3/15 iulie din acel an s-a constituit Comitetul Societății „Transilvania“ pentru ținutul Bistriței ⁷.

În protocolul de înființare al acestuia se consemna faptul că el s-a constituit analog celor din Brașov și din Sibiu și că membrii lui s-au decis că pe cât îi vor „concede puterile și împrejurările să conlucreze la satisfacerea nobilei și patriotice intențiuni a promovării Societății“ ⁸. Activitatea comitetului a fost coordonată din Prundu Bârgăului și nu din Bistrița — cum ar părea firesc ca sediul al comitatului Bistrița-Năsăud — datorită faptului că membrii acestuia locuiau și activau în Prundu Bârgăului: Teodor Vrasmaș — preot, Nicolae Hangănuț — medic și Iacob Onea — directorul școlii normale. Toți au înțeles însă să „conlucreze“ la promovarea idealurilor societății în zona Bistriței și Năsăudului.

Principala atribuție a comitetului era aceea de a administra și a distribui ajutoarele destinate „învăceilor“ de meserii, aleși desigur pe baza de concurs. Ajutoarele se plăteau, contra chitanță, meșterilor

unde își făceau ucenicia, între aceștia existând de altfel un contract ferm.

Încă de la început (1878). Comitetul din București a distribuit anual opt ajutoare pentru districtul Bistriței ⁹, reprezentând o pătrime din cele destinate Transilvaniei pentru învățarea meseriilor.

După constituirea Comitetului „Transilvania“ pentru districtul Bistriței, acesta a trecut la recrutarea tinerilor ce ar putea beneficia de această facilitate. La început, chestiunea s-a desfășurat anevoios. Deci, nu pare întâmplător că primii ani ai distribuirii ajutoarelor Societății „Transilvania“, sunt ani de căutări, ca, în cele din urmă, să se ajungă la o anumită stabilitate în alegerea tinerilor vrednici de însușirea meseriilor preconizate de Societate.

Actele păstrate în filiala Bistrița a Societății „Transilvania“ nu sunt prea edificatoare privind acordarea primelor ajutoare. Totuși, se poate afirma că în anul 1878 au beneficiat de astfel de stipendii 4 tineri ¹⁰, pentru că în cel următor numărul acestora să ajungă la 7 ¹¹.

În anul 1879, președintele filialei Bistrița înaintează „rugarea“ către „frățiile noastre peste Carpați“ pentru a acorda și o bursă „pe tărâmul științelor înalte“ pentru tînărul de mare speranță Dănilă Sânjoan, întrucît Fondurile grănicerești care acordă stipendii și pentru școli mai înalte trec prin mari dificultăți materiale ¹². Comitetul din București răspunde la 16 octombrie că astfel de burse au fost „epuizate“ și că i s-ar putea acorda anul viitor pe bază de concurs ¹³.

Tinerii selectați pentru ajutoare trebuiau să primească girul comitetului de la București. Ajutorul consta în 50 de florini anual și, de regulă, aceștia se expediau trimestrial. Comitetul filialei Bistrița trebuia să prezinte dări de seamă anuale asupra modului cum au fost utilizați banii. Durata susținerii cu ajutoare se întindea pe 3—4 ani, în funcție de meseria a-

⁵ V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru Unirea din 1918*, Ed. Științifică, București, 1968, p. 205.

⁶ Arhivele Statului Bistrița, fond Societatea „Transilvania“ pentru ajutorul studenților români din țările de peste Carpați — Filiala Prundu Bârgăului, inv. 17, f. 3.

⁷ *Ibidem*, inv. 1, f. 1.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, f. 5.

¹⁰ *Ibidem*, inv. 2, f. 1.

¹¹ *Ibidem*, f. 15.

¹² *Ibidem*, f. 11—12.

¹³ *Ibidem*, f. 13. Dănila Sânjoan a primit o bursă din Fondurile grănicerești năsăudene pentru științe juridice începând cu anul 1880 (idem, fond Fondurile grănicerești năsăudene, Registrul nr. 16/1880, f. 40).

leasă. La început erau alese opt meserii, iar din martie 1882 tinerii puteau urma și altele care nu intrau în cele nominalizate la început ¹⁴.

Printre meseriile alese se numărau cele de cizmar, fierar, croitor, rotar, tinichigiu, argășitor, brutar, măcelar și chiar fotograf. Ucenicii trebuiau să aibă 4 clase primare sau 3—4 normale. Comitetul Societății „Transilvania” urmărea modul în care tinerii își însușeau meseriile și dacă scopul în plan național are finalitatea proiectată. La 14 iunie 1895, de pildă, Comitetul Societății „Transilvania” trimite o adresă filialei Bistrița în care arată că „parte din elevii susținuți de noi se pierd pentru națiune cu deosebire după ce ajung calfe (sodali) adică devin neromâni. Poate informațiunile noastre să fie greșite și am dori din toată inima să fie căci într-adevăr ar fi foarte trist, că noi cu sudoarea noastră știm pînă la ce punct Dumneavoastră puteți sau sunteți în stare de-a exercisa un control asupra lor „și” să ne dați oricari deslușiri” ¹⁵.

În scrisoarea de răspuns, Teodor Vrășmașiu arăta că elevii bursieri ai filialei au fost angajați să învețe meseria în majoritate la meșteri sași din Bistrița și numai unul la Cluj¹⁶. Sasul — se arata în scrisoare — nu și-a bătut capul ca să de-naționalizeze, căci ideea aceasta fatală pentru noi și pentru sași o cultivă din răsuputeri alții care au și puterea nemărginită în privința aceasta, iar ce se ține de elevul din Cluj despre acela sunt împrejurările în care se află că nu se va denega națiunea” ¹⁶.

Mai târziu, la 29 septembrie 1889, conducerea societății „Transilvania”, interesată de păstrarea ființei naționale a uce-

nicilor, cerea comitetului filialei Bistrița să arate dacă „sunt cauze care silesc pe învățăcei la deznaționalizare” și care ar fi mijloacele „nimerite a împiedica aceasta” ¹⁷. Răspunsul filialei a fost că aici „cauze care ar sili pe învățăcei la deznaționalizare nu sunt deloc, fiind ținutul curat românesc și școale în toate comunitățile asemenea românești, așa cât și profesioniștii și negustorii străini așezați de mai înainte prin comune fără voie se românizează”. Se solicită, însă, un sprijin mai substanțial din partea societății, care ar duce la „consolidarea stării meseriașilor români”, căci învățăceii susținuți prin ajutoare fiind cu toții mizeri cu greu se pot stabili ca măestri de sine stătători, lipsindu-le mijloacele pentru a-și procura cele trebuincioase” ¹⁸.

Până în anul 1891 președinte al filialei Bistrița a fost Teodor Vrășmașiu, care, fiind bolnav, s-a retras din această funcție în acest an. Cu acel prilej, fostului președinte i s-au adus și unele obiecții legate de administrarea ajutoarelor, în sensul că acestea au fost orientate în mai mare măsură spre tinerii din Valea Bârgăului în dauna celor din alte zone ale ținutului. De aceea, în scrisoarea din 14 octombrie 1891 a președintelui Societății „Transilvania”, Paul Cernătescu, trimisă protopopului Simion Monda din Prundu Bârgăului, îl roagă pe acesta să convoace „pe toți membrii cari au subscris această adresă” într-o ședință care să aleagă un nou comitet „compus din cel puțin 5 membrii”, adăugând că „dorește ca în acest nou comitet să figureze și doi din Năsăud” și pentru că din zisa adresă reiese că noi am dat suma de 400 florini anual numai pentru elevii din valea Bârgăului, ceea ce nu este exact, căci noi am format acolo numai un centru cu care să stăm în corespondență după cum am făcut cu Brașovul, Sibiul și Clujul, însă am înțeles că oriunde se va găsi peste Carpați vreun băiat care să merite ajutorul, să se ajute” ¹⁹.

Noul comitet al filialei Bistrița, constituit la 21 octombrie 1891, era compus din 7 persoane: protopopul Simion Monda, președinte, învățătorul Eliseu Dan, secretar, Nicolae Hănganuțiu, medic, cercual,

¹⁴ Idem, fond Societatea „Transilvania”, inv. 5, f. 2.

¹⁵ *Ibidem*, inv. 8, f. 3.

¹⁶ *Ibidem*, f. 8. Elevul de la Cluj despre care este vorba în scrisoare se numea Macedon Burduhos din localitatea Rebrisoara și făcea ucenicia de măcelar. Dealtfel, în 1882, când a fost selectat pentru a primi ajutor, T. Vrășmașiu scria conducerii Societății „Transilvania” că meseriașii din Bistrița, Dej, Reghin și Târgu Mureș „n-au voit a primi tineri robâni la meseriile de pălării, mesari și tâmplari” și cu „protecția D-lui Alexandru Bohățel, fost căpitan suprem al Districtului Năsăud, care locuiește la Cluj, s-a putut așaza Macedon Burduhos la mesariul Sadowiszcp în Cluj” (*Ibidem*, inv. 6, f. 3).

¹⁷ *Ibidem*, inv. 12, f. 6.

¹⁸ *Ibidem*, f. 9.

¹⁹ *Ibidem*, inv. 14, f. 5.

Iacob Onea, directorul Școlii normale, (toți patru din Prundul Bârgăului), Anchidiu Candale, preot în Bistrița Bârgăului, Gavril Tripon avocat în Bistrița și Clement Grivase, învățător în Năsăud, membri ²⁰.

Comiteul Filialei Bistrița și-a desfășurat activitatea până în anul 1900, când Societatea „Transilvania” încetează distribuirea burselor pentru studenți și elevii meseriași, întrucât după terminarea studiilor aceștia nu mai găseau locuri de muncă în „partea locului”, solicitând, astfel derogări de la articolul 4 din statute ²¹.

În cei 22 de ani, Comitetul filialei Bistrița a distribuit ajutoare de studii în valoare de 8.300 florini valută austriacă. Ele au fost concretizate în 207 stipendii, reprezentând o medie de 9,8 stipendii pe an, depășind, astfel, numărul de 8 repartizat de către comitetul de la București. Lucrul se explică prin faptul că începând cu anul 1894 s-au acordat 13, 14 și chiar 15 aju-

toare anual, întrucât numărul candidaților prezenți la concurs a crescut vertiginos. Așa, bunăoară, pentru un ajutor vacant în anul 1885 au concurat 20 de tineri ²². În aceste condiții comitetul Filialei Bistrița a încercat să ajute cât mai mulți candidați pentru învățarea meseriilor, dar cu aceiași 400 de florini repartizați anual. Prin urmare cuantum-ul ajutorului a scăzut. Meseriile învățate erau, de regulă, cele specifice mediului rural, unde, dealtfel, tinerii se întorceau și la practică.

Deși cu fonduri modeste, Societatea „Transilvania” a contribuit în cei 22 de ani, la formarea, apreciem noi, a circa 60 de meseriași români în ținuturile Bistriței și Năsăudului. Conjugate însă cu celelalte eforturi, cele ale Fondurilor grănicerești năsăudene sau ale unor fundații particulare, realizările în formarea unor categorii sociale de mijloc în această parte a Transilvaniei sunt remarcabile.

²⁰ *Ibidem*, f. 15—16.

²¹ V. Curticăpeanu, *Op. cit.*, p. 203.

²² Arhivele Statului Bistrița, Fond Societatea „Transilvania”, inv. 8, f. 7.

LA SOCIÉTÉ „TRANSYLVANIE” — LA FILIALE DE BISTRITZA

— Résumé —

Pour aider les jeunes de Transylvanie qui suivaient des cours universitaires on étudiaient dans des différentes écoles de métiers, mais qui étaient étaient dépourvus de moyens matériels, a l'initiative d'August Treboniu Laurian, Alexandre Papiu Ilarian et Aron Florian, on a institué en

1867, la Société „Transylvanie”, dont le siège était a Bucarest.

Dans la région de Bistriza, cette société est active à partir de 1878. Par l'intermédiaire de cette organisation certains jeunes-gens du département bénéficient des aides pour pouvoir apprendre certains métiers.